

Író: DEGI ZOLTÁN

Írás ideje: 1968.

TART.: NÉPI LAKÓHÁZAK ORDACSEHISEN

5 lap

Földrajzi mutató: ORDACSEHI

Statisztikai mutató: \bar{x}

PAPÍRPARI VÁLLALAT

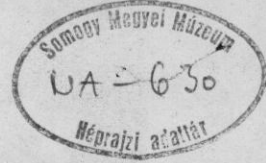

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRBA

ÁTVÉLTVE AZ EGYSÉGES KTK 1895-ös TETELE ALÓL

1895

NÉPI LAKÓHÁZAK ORDACSEHIBEN

Községünkben, a régebbi időkben a paraszti lakóházakat zsuppal vagy náddal fedték. Hogy az első cserépfedél mikor jelent meg, nem lehet pontosan tudni. Az azonban ismert tény, hogy a századforduló idején 8 - 10 cseréptetős lakóház volt községünkben, 10 - 15 holdas parasztlakó tulajdonában. A kevés földdel rendelkezők és a földnélküliek házáat ekkor is még zsup- vagy nádfedél borította.

A zsuppos, nádas házak között a tüzelőrendszer alapján kétféle típus fordult elő: a füstös konyha, valamint a szabadkéményes típus.

A füstös konyhának kéménye és mennyezete nem volt. A tüzhelyből kiáramló füst a padláson és az ajtón át távozott. Később egyes házaknál csövön, illetve a falba vágott nyíláson vezették el a füstöt.

A szabadkéményes konyhának /amint azt az elnevezés is sejteti/ már volt kéménye, de azt nem építették egybe a tüzhellyel. Fordított tölcsér alakban készült, téglából. Alul lévő szélesebb részét a falak, valamint egy gerenda tartották. Mennyezetet itt sem építettek. A tüzhelyből kiáramló füst a konyhába került, majd a szabadkéményen át távozott.

A konyhában lévő tüzhely vagyis a "rakott sporhelt" négy részből állt: főzőtüzhely, kemence, katlan és a sütő. Egyes helyeken mind a négy részt egybeépítették, másutt viszont a kemence /hasáb alakban megépítve/ külön helyezkedett el a konyha egyik fala mellett. Előfordult az is, hogy a kemencét az udvaron építették fel, és katlant nem építettek. Így a konyhában csak a főzőtüzhely és a sütő volt megtalálható. Az ilyen kétrészes "rakott sporheltnél" a sütő alatt egy nyílás helyezkedett el, ahol a fát tartották.

A négyrészes "rakott sporheltnél" a kemence felett helyezkedett el a sütő, mellette pedig a főzőtüzhely és a katlan. /Részletesebb ismertetését ld. a mellékelt rajzon./

A tüzhelyet téglából és vályogból építették, majd utána "besározták". Bemészelné csak a századforduló után szokták.

A lakóházak az utcára merőlegesen helyezkedtek el, és általában nyereg-tetősek voltak. Az utca felől volt az "első szoba" /első szoba/, azt követte a konyha, utána a "hátsó szoba" /hátsó szoba/ következett, majd végül a kamra. Voltak egyszobás házak is, ahol a konyha után a kamra helyezkedett el.

A zsuppos, nádas házak külső formáját tekintve, kétféle típusról beszélhetünk: "pitáros" és "nyitott fojosós" házról.

A "pitáros" háznál az udvar felől, kb. 1 métert kiszélesedett az eresz, s az alatta lévő területet nevezték "pitarnak" /értelmezés pitvar/. Egyes házaknál az eresz kiszélesedett részét kőből, téglából, valamint vályogból épített oszlopok /"külábak"/ támasztották alá.

A "nyitott fojosós" típusnál az eresz nem szélesedett ki, a konyha és az utána következő helyiségek előtt azonban egy "nyitott fojosó" vagyis beépített tornác helyezkedett el. Az ilyen ház építése során az említett részen a falat csak kb. 1,5 m magasan építették fel, majd oszlopokkal és bolthajtással támasztották alá a tetőt. A bolthajtásban előfordult a szabályos félkörív és a kesárív.

A legtöbb zsuppos, nádas háznál valamennyi helyiségnek külön bejárata volt a "nyitott fojosóról", a "pitarról", illetve az udvarról. Egyes helyeken azonban csak a konyhának és a kamrának volt külön bejárata.

A konyha ajtójáról meg kell említeni, hogy alsó, felső vagyis két részből állt. Az első szobának egy vagy két ablaka volt az utca, egy az udvar felől. A hátsó szobán, az udvari homlokzaton szintén volt egy vagy két ablak. Méretük 1,5 x 1 m vagy ennél valamivel kisebb.

A falat földből "tömték", csupán a "pitár" és a tornác oszlopainak, illetve az utóbbi bolthajtásainak építésénél használtak téglát, vályogot. Az utcai oromzatot a legtöbbször deszkából építették, téglát vagy vályogot erre a célra kevesen használtak.

Fából készült házakról nincs tudomásunk.

A zsuppos, nádas házak egy részét már a felszabadulás előtt átalakították cseréptetőre. 1945. után ez a folyamat meggyorsult, melyben természetesen a megváltozott életviszonyok játszottak jelentős szerepet. Ma már mindössze egy nádfedelű lakóház van községünkben, mégpedig a volt községikovács-ház, a Petőfi Sándor utca 42. szám alatt. Ez a ház a századforduló táján épült. "Pitáros", nyeregtetős épület, keskenyebb oldalával támaszkodik az utcára. Kiszélesített ereszt az utcai homlokzaton egy oszlop /"küláb"/ támasztja alá. Műemlék-jellegéből annyit veszített, hogy a konyhában lévő "rakott sporheltet" elbontották, a szabadkéményt megszüntették, s végül az utcai ablakot és a konyhaajtót kicserélték.

A XX. században, a zsuppos, nádas házak átalakítása mellett új lakóházakat is építettek. Tetőfedésben a zsuppot és a nádat egyre inkább a cserép /ritkábban az eternit/ váltotta fel. A falat egyre többen "tömték" kő- vagy téglalapzatra, és az oromzatot téglából, vályogból építették. A konyhába még "rakott sporheltet" építettek, de szabadkémény helyett zártkéménnyel, és a helyiséget mennyezettel látták el.

A századforduló körüli években épültek a Petőfi Sándor utca 5. és 37. számú házak, melyeket a Somogy megye műemlékjegyzéke és helytörténeti kalauza című kiadvány műemlék-jellegű népi lakóházként sorol fel.

A Petőfi Sándor utca 5. szám alatti ház nyeregtetős, eternitfedelű "pitaros" épület, az utcára keskenyebb oldalával támaszkodik. Az udvar felől kiszélesített ereszt oszlop nem támasztja alá. Műemlék-jellegéből annyit veszített, hogy a külső vakolat leverése során az utcai ablakok felett lévő tympanon díszítést eltávolították. Helyiségek: első szoba, konyha, hátsó szoba és kamra. A konyha és a kamra az udvarról, a két szoba pedig a konyhából nyílik.

A Petőfi Sándor utca 37. szám alatti ház műemlék-jellegéből ma már csak a hátsó részen lévő derékszög alakú támfalak láthatók. A ház ugyanis eladásra került, és az új tulajdonos a lakórésszel egybeépített zárt kecsisínt, istállót, pajtát elbontotta, a konyhai bejárat elé emelt fatornáccal együtt, majd átalakította az épületet, a mai igényeknek megfelelően.

Fából faragott tornácot egyébként a század elején többen is építettek, közülük kettő ma is megvan, mégpedig a Fő utca 45. és 92. számú ház előtt.

Műemlék-jellegű, népi lakóházként említi a Somogy megye műemlékjegyzéke című kiadvány a Petőfi Sándor utca 40. és 43. szám alatti házakat is. Itt azonban a házszámok azóta módosultak. A 40-es számnak ma a 42., a 43-nak pedig a 46-os házszám felel meg.

A 42-es számú házról /volt községikovács-ház/ már volt szó.

A 46-os számú ház 1914-ben épült. Nyeregtetős, eternitfedelű, "pitaros" parasztház. A kiszélesedett /udvar felőli/ ereszt oszlopok nem támasztják alá. Az utcai ablakok felett tympanon díszítés. Az utcára a ház keskenyebb oldalával támaszkodik, és két lakás van benne: az utca felől szoba, konyha, zárt folyosó; a hátsó részen szoba, konyha, kamra. Mindkét lakáson egy-egy dupla ajtós különbejárat.

1910. és 20. között épült a Kossuth Lajos utca 34. számú ház, melynek boltíves oromzata barokkos jelleget mutat, attól függetlenül, hogy a XX. században építették. Az épület alaprajza és fekvése azonban népi jellegűnek mondható. Itt tehát már a polgári és a népi stílusok keveredését láthatjuk.

A 20-as, 30-as években épülő lakóházaknál már a "pitar" keskenyebb lesz, az utcai ablakok felett azonban változatlanul alkalmaznak tympanon, lunetta vagy párkány díszítést. E házak közül ma is eredeti állapotban van a Petőfi Sándor utca 15., 29. és a Szabadság tér 9. számú ház.

A felszabadulás után a volt gazdasági cselédek házhelyet kaptak és lakóházat építettek. A falat "tömték", "pitart" nem építettek, a házak azonban a régi népi lakóházak alaprajzát követték és nyeregtetővel készültek, az utcára keskenyebb oldalukkal támaszkodva. E házak közül ma már egy sincs eredeti állapotban, mert átalakították őket a mai igényeknek megfelelően.

A napjainkban épülő lakóházakat már teljesen városi módra építik, ami nagymértékben hozzájárul a falu és a város közötti különbség megszüntetéséhez. Ezért kell az eddigieknél még nagyobb gondot fordítani meglévő népi lakóházaink védelmére, mert csak így tudjuk értékelni igazán azt a fejlődést, ami az utóbbi időben a falusi lakosság társadalmi életében következett.

Adatközlők

Dégi Flórián 67 éves tsz nyugdíjas, Ordacsehi.

Dégi Flóriánné 60 éves tsz-ben dolgozó, Ordacsehi.

Czár Ferenc 75 éves nyugdíjas, Ordacsehi.

Laborfalvi József 73 éves tsz nyugdíjas, Ordacsehi.

A ma is meglévő műemlék-jellegű épületek ismertetésének alapja,
a szerzőnek az épületeken végzett tanulmányozása.

A Somogy megye műemlékjegyzéke és helytörténeti kalauza című kiadvány
/különlenyomat Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról című
történelmi olvasókönyvéből/ a 7. oldalon sorolja fel Ordacsehi műemlék-
jellegű épületeit.